

EXTRASE ȘI BROȘURI DIN BIBLIOTECA MUZEULUI ALBAIULIAN, CU *EX-LIBRIS*-URI ALE LUI ADALBERT CSERNI

Studiul are în vedere 50 de tipărituri, în general de format mic și cu număr de pagini restrâns, din colecția Muzeului albaiulian, care i-au aparținut lui Adalbert Cserni¹ sau care au fost, pur și simplu, introduse în fondul bibliotecii de către savantul întemeietor al Muzeului (și al bibliotecii Muzeului) din Alba Iulia. Ele au fost primite de la diferiți autori valoroși, contemporani ai săi (Julius Jung, Alfred von Domaszewski, Gabriel von Finály, Eugen Bormann, René Cagnat, Téglás Gábor, Adolf Schulten, Josip Brunšmid, Rhé Gyula, R. Münsterberg, J. Oehler, Friedrich Ladek, A. von Premerstein, Nikola Vulič, Jósa András, Šime Ljubič, Joh. Nep. von Mátyus ș. a.) și denotă relațiile profesionale dinamice, permanent racordate la contextul intelectual general și la cel strict profesional, în special, din monarhia bicefală, ale merituosului întemeietor al Muzeului albaiulian. Extrasele sau tipăriturile de format nu prea mare și cu număr restrâns de pagini îi parvneau, de obicei, prin poștă, lui Adalbert Cserni, fiindu-i expediate de către autorii înșiși. Cu regularitate și rigurozitate (în cadrul unui program autodidactic, sever și exigent cu sinele propriu), cum le primea, Cserni le lectura cu atenție (avea în acest sens un veritabil program de autoinstruire, bazat pe lectura asiduă, cu siguranță zilnică, a textelor de specialitate care îi parvneau prin poștă sau oricum le avea la îndemână, în nucleul de bibliotecă pe care încerca să îl dezvolte cât mai mult), adeseori făcând sublinieri sau notițe cu creionul. Pe cele care îi aparțineau lui, adică erau proprietatea sa personală, își aplica *ex-libris*-ul (fie că era *ex-libris* manuscris, fie un *ex-libris* ștampilă), semn că prețuia în mod deosebit exemplarele unor astfel de tipărituri, care, datorită utilității lor practice ridicate (respectiv datorită capacității lor de-a face să circule mai rapid o informație diversificată, care putea fi coroborată în cele mai diferite chipuri cu alte lucrări de consistență nu prea mare, dar esențializate, de același tip), puteau fi considerate chiar de atunci, de pe vremea când Cserni și alți contemporani ai lui le adunau în veritabile colecții lucrative, particulare, ca valori de real interes bibliofil. Prin aplicarea semnăturii sau a ștampilei *ex-libris* de către personalități de talie, astfel de exemplare devin realmente, la ora actuală, *exemplare bibliofile*, valoarea lor fiind mult ridicată prin prezența unor astfel de particularități distinctive. De aceea ne-am și propus să evaluăm sistematic astfel de piese din colecția Muzeului albaiulian, încercarea noastră de față fiind prima de acest gen. Peste ani, ele vor deveni cu siguranță bunuri patrimoniale de primă însemnătate,

¹ Savant cu multiple preocupări științifice, autodidact perseverent, în multe domenii intelectuale, remarcabilă personalitate a vremii sale.

datorită personalităților de valoare internațională implicate în realizarea, punerea în circulație și receptarea informației pe care o vehiculau.

Până atunci, să încercăm să desprindem unele concluzii culturale din prezența lor în colecția de carte a Muzeului albaiulian, respectiv să reconstituim, parțial, atmosfera doctă în care și-a desfășurat Adalbert Cserni activitatea de arheolog, numismat etc. și cea de custode și mai apoi de director propriu-zis al instituției respective, exemplarele de tipărituri evaluate oferindu-ne interesante informații despre bogata corespondență științifică și relațiile cvasi-directe, mijlocite de serviciile poștale ale vremii, pe care el le-a întreținut cu personalitățile remarcabile ale cercetării istoriei vechi, de talie europeană, universală chiar, realmente somități ale vieții culturale din epocă. Cercetarea denotă, în sens invers, faptul că Cserni, la rândul lui, era cunoscut în lumea științifică nu numai din imperiu, ci și în cea europeană în general, de vreme ce o serie importantă de savanți îi trimiteau lucrări de-ale lor, fiind de presupus că și Cserni le expedia, la rândul-i, lucrările sale, într-o veritabilă osmoză culturală. Pe de altă parte, este de acceptat că raporturile sale personale cu savanții vremii și schimbul individual de extrase a proliferat pe baza faptului că multe din aceste publicații erau căutate (vizate spre a fi achiziționate) de Cserni pentru a intra în biblioteca Muzeului, existând încă de la întemeierea ei un veritabil schimb de publicații, la nivel european, pe care bibliotecarul Cserni a știut să-l inițieze și să-l întrețină.

Să-i prezentăm, în mare, pe cei care i-au trimis extrase sau alte tipărituri mai restrânse, prin poștă, pe parcursul câtorva ani de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, respectiv, în mare, între anii 1890-1912 (primele achiziții ale lui Cserni, cea a tipăriturii din 1872 îndeosebi, fiind sensibil mai târziu decât data apariției lor).

Julius Jung (1851-1910) a fost unul dintre marii istorici europeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, de notorietate europeană. A studiat la Innsbruck, Göttingen și Berlin². A fost profesor la Universitatea din Praga³, fiind distins, totodată, printre alte titluri științifice pe care le-a deținut, și cu cel de membru corespondent al Academiei Române⁴. Dintre lucrările sale mai importante, referitoare și la spațiul actualei României, pot fi amintite: *Die romanischen Landschaften des Römischen Reiches*, Innsbruck, 1881; *Leben und Sitten der Römer in der Kaiserzeit*, Praga, 1883; *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck, 1887; *Zur Geschichte der Pässe Siebenbürgens, eine geographisch-historische Studie*, Innsbruck, 1892 (tradusă în limba română în 1895⁵); *Fasten der Provinz Dacien mit Beiträgen zur römischen Verwaltungsgeschichte*, Innsbruck, 1894; *Siebenbürgischen Inschriften zur Ge-*

² Vezi Diaconovich 1900, p. 925.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

*schichte der siebenbürgischen Pässe*⁶ etc. Diaconovici Loga îl caracteriza în sensul că a fost “un adversar al teoriei lui Roesler, pe care o combate în: *Die Anfänge der Romänen, kritisch-etnographische Studien*, Innsbruck, 1877”⁷, ceea ce pentru cultura română prezintă un interes deosebit. Desigur, în contextul actualului studiu și în general pentru noi, ar fi deosebit de interesant de stabilit dacă Adalbert Cserni a fost sau nu de acord cu punctele de vedere ale lui Jung (cele prin care se distingea de Roesler), care era de fapt crezul celui dintâi în legătură cu elaboratul istoriografic al lui Roesler, subiect care până acum nu a fost abordat în istoriografia noastră, a cărui tratare însă ar putea fi inițiată prin studierea atentă a extraselor și tipăriturilor de specialitate care i-au aparținut lui Cserni, în special a pasajelor pe care savantul albaiulian le-a subliniat în mod deosebit, în cazul celor primite de la Jung. În acest ultim context, este în mod deosebit importantă prezența printre extrasele lui Cserni a unui text ca *Zur Geschichte der Pässe Siebenbürgens. Eine geographisch-historische Studie, Separatabdruck aus den Mittheilungen des Institut für österr. Geschichtsforschung Ergänzungsband*, IV, Innsbruck, 1892, p. 1-31 (cota A. 394), în care cazul istoric al Transilvaniei a fost abordat cu predilecție. Un număr de 10 lucrări istorice ale lui Jung au fost introduse în catalogul studiului de față, ele denotând o susținută relație profesională între savantul german și Cserni, pe parcursul unui interval cuprins între anii 1885-1909 (cel delimitat de extrasele din colecție avute în vedere). Natura acestei relații, care a avut chiar nuanțe de prietenie, așa cum reiese din dedicațiile pe care Jung i le-a făcut nu numai lui Cserni (dar lui cu deosebire), ci, în general, tuturor confracților săi profesionali din Transilvania, teritoriu care l-a interesat, prin istoria sa, cu deosebire, de-a lungul întregii sale activități.

Născut la Timișoara în 1856, **Alfred von Domaszewski** (1856-1927), reputat filolog clasic al epocii sale, a studiat la Viena în anii 1875-1879, pentru ca după pendulații între Viena și Berlin să ajungă profesor de istorie veche la Heidelberg, din 1890. A colaborat cu Theodor Mommsen și Hirschfeld la realizarea suplimentului la volumul al III-lea al CIL-ului. Mai importante dintre lucrările sale sunt considerate: *Neubearbeitung von Marquardts*, în *Römischer Staatsverwaltung*, 2 vol (împreună cu H. Dessau), Leipzig, 1884; *Die Fahnen im römischen Heere*, Viena, 1885; *Die Ausgabe des “Liber de munitionibus castrorum”*, Leipzig, 1887; *Die Religion des römischen Heeres*, Trier, 1895; *Die Markussäule* (împreună cu E. Petersen), München, 1895 etc. S-a ocupat de manuscrisul latin *De Munitionibus Castrorum*, un tratat militar roman de interes și pentru Cserni, care avea de cercetat, și el, un castru de legiune la Apulum⁸.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Considerat la început ca datând din secolulul I p. Chr., autorul manuscrisului fiind denumit convențional “Pseudo- Hygin”, este datat mai târziu, respectiv prin secolele II-III p. Chr., între domnia lui Traian și cea a lui Marcus Aurelius, ceea ce îl face și mai interesant pentru situația de la

Mai pot fi amintite referințe bibliografice ale sale ca: *Die Fahnen im römischen Heere*, în *Abhandlungen des Archäologisch-Epigraphischen Seminars der Universität Wien*, 5 (1885), p. 1-80; *Die Tierbilder der Signa*, în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen*, 15 (1892), p. 182-193⁹; *Zu den Tierbildern der Signa*, în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen*, 17 (1894), p. 34¹⁰; *Der Panzerschmuck der Augustusstatue von Primaporta*, în *Strena Helbigiana sexagenario obtulerunt amici A. D. 4 non. Febr. 1898*, Leipzig, 1899, p. 51-53¹¹; *Das Tribunal der Signa*, în *Festschrift für Eugen Bormann. Wiener Studien*, 24 (1902), p. 356-358¹²; *Die Familie des Augustus auf der Ara Pacis*, în *Jahrshefte des österreichischen archäologischen Institutes*, 6 (1903), p. 57-66¹³; *Geschichte der Römischen Kaiser*, 2 vol., Leipzig, 1909 etc. Cserni a primit cu promptitudine de la Domaszewski, se poate accepta, extrasul unui studiu, *Die schola der speculators in Apulum*, apărut în *Sonderdruck aus den Jahrsheften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band IV, 1901, p. [3-8] (vezi **Anexa 24**). Un alt fragment de lucrare a lui Domaszewski, cu *ex-libris*-ul lui Cserni, este *Zur Geschichte der römischen Provinzialverwaltung. IV. Dacia*, p. 240-247 (vezi **Anexa 51**), pe care Cserni a făcut mai multe notații. Oricum, este de remarcat faptul că extrasele sau lucrările lui Domaszewski nu au fost prea numeroase nici în biblioteca Muzeului din Alba Iulia, nici în colecția personală a lui Cserni.

Filolog clasic german, **Eugen Bormann** (1842-1917)¹⁴ s-a născut la Hilchenbach, în Westfalia. În 1870 a participat la războiul franco-german, iar din 1871 a devenit profesor de gimnaziu la Berlin. Din 1881 activa deja la Universitatea din Marburg, apoi a ajuns să predea la cea din Viena, ținând seminarul de epigrafie și arheologie al catedrei de istorie veche. Din 1867 a ajutat la realizarea CIL-ului, îngrijindu-se de volumele VI și XI. Din 1885 a inițiat și susținut apariția la Viena, apoi la Benndorf, a publicației *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn*. Dintre lucrările sale pot fi amintite: *De Syriae provinciae Romanae partibus capita nonnulla*, Lange, Berlin, 1865 (Dissertation); *Ungedruckte lateinische Inschriften*, Berlin (Unger), 1871; *Fastorum civitatis Tauromenitanae reliquiae descriptae et editae*, Marburg, 1882; *Bemerkungen zum schriftlichen Nachlasse des Kaisers Augustus*, Marburg (Pfeil), 1884; *Festheft der Wiener Studien zum sechzigsten Geburtstage Prof. Dr. Eugen Bormanns*, Wien (Gerold),

Apulum. Domaszewski a editat textul în 1879, atribuindu-l lui Hyginus Gromaticus (*Hygini Gromatici liber de munitioibus castrorum*, Leipzig, 1879).

⁹ În Domaszewski 1909, p. 1-13.

¹⁰ *Ibidem*, p. 14-15.

¹¹ *Ibidem*, p. 53-57.

¹² *Ibidem*, p. 86-89.

¹³ *Ibidem*, p. 90-103.

¹⁴ Vezi și Révai Nagy Leikona, Budapest, 1911, III, p. 558.

1902; *Inscriptiones urbis Romae Latinae*, Berlin, 1876-1933 (Corpus Inscriptionum Latinarum. 6) ^{2°}; *Inscriptiones Aemiliae Etruriae Umbriae Latinae*, Berlin, 1888-1926 (Corpus Inscriptionum Latinarum. 11). Cserni a avut un exemplar de extras al studiului *Neue Militärdiplome des Museums in Sofia, Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band III, 1900, p.11-32, care îl interesa pentru obiectele de același tip din spațiul fostei Dacii (**Anexa 21**).

Adolf Schulten (1870-1960) s-a născut la Elberfeld și a murit la Erlangen. A studiat la Universitățile din Göttingen, Bonn și Berlin. Și-a luat doctoratul în geologie la Universitatea din Bonn, în 1892. În 1896 era deja profesor de istorie antică la Universitatea din Göttingen, pentru ca, din 1907, să funcționeze, în aceeași calitate, la Erlangen. Grație unei burse, în 1894-1895 a călătorit prin Italia, Africa și Grecia. A obținut catedra de istorie a Universității din Erlangen. Începând din 1902 și-a continuat cercetările în Spania, pe care o vizitase pentru prima oară în 1899, interesat de ruinele Numantie, pe care le-a săpat și cercetat sistematic între 1905-1912. S-a bucurat de notorietate și de recunoașterea valorii sale de cercetător în Spania, arheologia spaniolă actuală datorându-i foarte mult, considerându-l un întemeietor. Dintre scrierile sale se remarcă și *Das Römische Afrika*, Leipzig, 1899. Dintre lucrările lui Schulten, Cserni a avut *Das Römische Afrika*, Leipzig, 1899 (vezi **Anexa 15**); *Archäologische Neuigkeiten aus Nordafrika, Sonderabdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts*, 1905 (vezi **Anexa 31**); *Ausgrabungen in Numantia, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts*, 1905 (vezi **Anexa 32**); 3 extrase cu titlul *Ausgrabungen in Numantia, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts*, 1907-1908 (vezi **Anexele 38, 39, 42**); *Nordafrika, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts*, 1908, (vezi Anexa 41), în total 7 extrase, legate toate de cercetările arheologice efectuate de Schulten în nordul Africii.

René Cagnat (1852-1937) a fost un istoric francez de notorietate europeană, specialist în epigrafie latină și vestigiile romane din Africa. A făcut cercetări arheologice în Tunisia și a devenit profesor de epigrafie în 1883. Și-a publicat celebrul curs de epigrafie latină în 1885. A fost secretar al organismului denumit *Comité des travaux historiques et scientifiques* din cadrul vestitei *Académie des inscriptions et belles-lettres*, devenind chiar președinte al său, din 1895, și președinte onorific între 1916-1937. A fost la începuturi profesor la Facultatea de litere din Douai și apoi titular al catedrei de Epigrafie și antichități romane a celebrei instituții *Collège de France*, începând din 1887. A întemeiat publicația de renume *L'Année épigraphique*. Dintre lucrările sale pot fi amintite: *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1885; *L'armée romaine d'Afrique et l'occupation militaire de l'Afrique sous les empereurs*, Paris, 1892; *Carthage, Timgad, Tebessa et les villes antiques de l'Afrique du Nord*, Paris, 1909; *Manuel d'archéologie romaine* (împreună cu Victor Chapot), Paris, 1916-1920; *Inscriptions latines*

d'Afrique, Paris, 1923 etc. Alte ediții sau lucrări la care a contribuit Cagnat sunt: R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'Archéologie romaine, Tome Premier: Les monuments. Décoration des monuments. Sculpture, Tome second: Décoration des monuments (suite), Peinture et mosaïque. Instruments de la vie publique et privée*, Paris, Auguste Picard, 1916-1920, 2 volume; R. Cagnat, G. Goya, *Lexique des antiquités romaines*, Paris, Thorin, 1895; *Cours d'épigraphie latine*, ed. III, Paris, Fontemoing, 1898; *A Travers le monde romain*, Paris, Fontemoing, 1912; *Cours d'épigraphie latine*, ed. IV, Paris, 1914; *L'Armée romaine d'Afrique et l'occupation de l'Afrique*, Paris, 1912; *Carthage, Timgad, Tebessa et les villes antiques de l'Afrique du Nord*, Paris, H. Laurens, 1909; a contribuit împreună cu alți editori la apariția lucrării *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, Paris, 1906-1911, 3 vol.; *En pays romain (Etudes d'histoire et d'archéologie)*, Paris, De Boccard, 1927 etc. Cserni a primit cu siguranță, în 1904, prin poștă, de la autor, studiul *Diane et Actéon sur une mosaïque africaine, Extrait du "Recueil de Mémoires" publié par la Société des Antiquaires de France a l'occasion de son Centenaire* (vezi **Anexa 28**), ceea ce relevă implicit și notorietatea de care se bucura savantul albaiulian, în anul menționat.

Téglás Gábor¹⁵ s-a născut la Brașov, așa cum Cserni s-a născut la Sibiu. Au murit amândoi în același an, 1916, fiind realmente contemporani. A existat un paralelism evident al activităților lor, în sensul că ceea ce făcea unul la Alba Iulia, făcea și celălalt la Deva și, desigur, avem în vedere în primul rând realizarea monografiilor comitatelor Alba și Hunedoara, acțiune în care ambii au fost implicați plenar. După absolvirea facultății, a fost profesor la gimnaziul din Deva, pentru ca, în 1883-1904, să fie și director. În biblioteca Muzeului albaiulian există o lucrare a lui Téglás Gábor, *Rövid Kalauz. A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat Muzeumának látogatói számára*, Deva, 1890¹⁶, care are un alt *ex-libris* decât cel al lui Cserni. Cserni a primit de la autorul menționat un extras pe care nu și-a așternut propriu-zis un *ex-libris*, dar pe care l-a lecturat cu mare atenție, făcând observații la sfârșit și așternându-și mai apoi semnătura (vezi *Tanulmányok a rómaiak Daciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnographiai és administrationalis szervezete Daciában*, Budapest, 1891, 99 pagini, **Anexa 9**). Volumașul nu are *ex-libris*-ul lui Adalbert Cserni, dar cel din urmă l-a citit cu atenție, marcând pasaje (cu creion negru, lateral) care l-au interesat în mod deosebit sau cu care nu era de acord întru totul (?). La sfârșit a scris cu creionul, în maghiară, un mic text, pe care l-a semnat "Dr. Cserni" și l-a datat "1891 23/9", semn că a citit lucrarea imediat după ce i-a parvenit. De asemenea, a mai avut extrasul *A görög és rómaiak/ aranybányászatáról, Különlenyomat a "A bányászati és kohászati lapok" 1908*, 1908 (**Anexa 43**), respectiv în total trei extrase de la Téglás.

¹⁵ Révai Nagy Lexikona, 18, Budapest, 1925, p. 46.

¹⁶ Cota BV 1706.

Gabriel von Finály (1871-1951) s-a născut la Cluj și a murit la Budapesta. În 1910 Comisiunea Monumentelor Arheologice din Budapesta a organizat o perieghză oficială, condusă de Gábor Finály, în zona cetăților din Munții Orăștiei, ca recunoaștere a meritelor sale în domeniu. Lucrări mai cunoscute ale sale sunt: *Római utak a Dunántúl*, 1903 (*Daciára nézve*); *Mestrianae pannoniai község helye*, 1916; *Két római felírat Kolozsvárról*, 1898; Finály Gábor, Kuzsinszky Valentin, *Aquincum. Ausgrabungen und Funde. Führer mit einer topographischen und geschichtlichen Einleitung*, Budapest, 1934 etc. Cserni a avut opt extrase ale raporturilor asupra săpăturilor arheologice pe care Finály Gábor le-a făcut în anii 1905-1912 și le-a publicat în *Anuarul Institutului Imperial de Arheologie de la Berlin* (vezi **Anexele 33, 37, 40, 44, 46, 47, 48, 49**), ceea ce denotă continuitatea unor bune raporturi profesionale.

Alți savanți din imperiu de care Cserni avea știre și cu care a făcut un relativ intens schimb de publicații au fost **Iosip Brunšmid** și **Rhé Gyula**. Cel dintâi este prezent în Anexa studiului de față cu 5 extrase (**Anexele 26, 27, 29, 30, 35**), dintre care se remarcă **VI. Undierte Münzen von Dazien und Moesien im kroatischen Nationalmuseum in Agram**, în *Sonder-Abdruck aus der Wiener numismatischen Zeitschrift*. XXXV. Band, 1903 (**Anexa 27**), cu partea a II-a (**Anexa 35**). Ele relevă bunele relații profesionale avute pe plan zonal, cu savanți preocupați de cercetarea vestigiilor romane din Moesia, care îi ofereau lui Cserni multe corespondențe pentru cele din Dacia. Cel din urmă a fost preocupat îndeosebi de cercetarea urmelor avare în bazinul intracarpatic. O listă a lucrărilor lui Rhé Gyula din anii 1904-1932 a fost realizată în 1994¹⁷. Despre activitatea lui Rhé Gyula s-a scris și în 1991¹⁸. Interesant este că savantul a studiat inițial pictura la München și în Italia etc., având nu numai o înzestrare intelectuală deosebită, ci și una artistică, așa cum și Cserni avea, unele dintre desenele celui din urmă fiind și ele deosebit de reușite. Dintre lucrările lui Rhé Gyula pot fi amintite: *Archaeologie der Balatonsee-Umgebung I: Archeologische Spuren aus der Urzeit und dem Altertum bei Veszprém*, Wien, 1906; Rhé Gyula, Fettich Nándor, *Jutas und Öskü. Zwei Gräberfelder aus der Völkerwanderungszeit in Ungarn. Mit einem anthropologischen Anhang von L. Bartucz*, Praga (?), 1931 etc. Adalbert Cserni avea un extras de la Rhé Gyula, *Ös- és ókori nyomok/Veszprém körül./irta/.../Egy szines táblával és hús szövegközti ábrával*, din *Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei*, vol. III, Budapesta, 1905 (**Anexa 34**), care, așa singular cum este, ne relevă o interesantă relație stabilită între cei doi.

Rudolf Münsterberg (1864-1926) a fost un numismat austriac devenit șef al Cabinetului de Numismatică din Viena. A scris lucrări de referință ca: *Die*

¹⁷ *Múzeumi Diárium. Veszprém megyei múzeumi napló az 1994. esztendőre*, Veszprém, 1994, p. 37-39.

¹⁸ *Múzeumi Diárium. Veszprém megyei múzeumi napló az 1991. esztendőre*, Veszprém, 1991, p. 38-40; K. Palágyi Sylvia, *120 éve született Rhé Gyula (1871-1936)*.

Beamtennahmen auf griechischen Münzen (1911, 1912, 1914, 1927); *Über die Nahmen der römischen Kaiser auf griechischen Münzen* (1926) etc. Cserni cunoștea, cu siguranță, un extras al său, realizat în colaborare, existent la Alba Iulia în două exemplare, respectiv: R. Münsterberg, J. Oehler, *Antike Denkmähler in Siebenbürgen, Sonderabdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band V, 1902, interesant cu deosebire pentru că se referă la Transilvania, (**Anexa 24, 25**).

Alți savanți însemnați din imperiu cu care Cserni a întreținut o corespondență științifică au fost, cum reiese din lucrările prezentate în Anexa studiului de față, **Friedrich Ladek**, **A. von Premmerstein** și **Nikola Vulič**, autorii unui studiu, *Antike denkmähler in Serbien. II.*, extras din *Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band IV, 1901, din nou de interes zonal pentru Cserni (**Anexa 22**). În aceeași categorie se încadrează și faptul că a deținut un exemplar dintr-o tipăritură a lui **Joh. Nep. von Mátyus** (**Anexa 1**), pe care însă pare a nu și-l fi procurat direct de la autor, ci de la un alt posesor intermediar, sau relația sa cu **Jósa András**, personalitate remarcabilă a vieții medicale și științifice de la Nyregyháza, care a contribuit și la realizarea monografiei comitatului Szabolcs. De la el există în bibliotecă 3 extrase (**Anexele 16, 19 și 20**), cel din urmă fiind desigur cel mai valoros, deoarece are un *ex-libris* al lui Cserni, timbrat sec, adnotări și desene marginale, ceea ce denotă receptarea lui atentă și fructuoasă (*Szabolcs vármegye östörténete*, extras din *Magyarország vármegyéi és városai, Szabolcs vármegye monografiát tartalmazó kötetből*, Budapest, 1900).

Un personaj de notorietate, ale cărui cercetări au stârnit cu deosebire interesul lui Cserni, prin renumele său, a fost **Anton Ritter von Premmerstein** (1869-1935), unul dintre cei mai importanți epigrafografiști și papirologi ai vremii sale. S-a născut la Laibach și a murit la Marburg. În 1899 funcționa la Universitatea din Viena, iar din 1912 la cea din Praga, pentru ca din 1916 să ajungă la Marburg, unde a rămas până la finele vieții. Capodopera lui, publicată postum, a fost *Vom Wesen und Werden des Prinzipats*.

Un alt savant de renume european a fost croatul **Šime Ljubič**¹⁹ (1822-1896), scriitor, arheolog, istoric și biograf vestit al vremii sale. Preocupările sale prezintă similitudini cu cele ale lui Cserni. A fost implicat în constituirea muzeelor din Split și Zagreb, ceea ce îl apropie de experiența muzeistică a lui Cserni.

Ca o concluzie, se poate releva îndeosebi diversitatea raporturilor profesionale ale lui Adalbert Cserni cu cercetătorii epocii, buna sa ancorare în realitățile vieții intelectuale din cadrul imperiului bicefal, ca și deschiderile sale europene, înspre preocupările științifice din spațiul german și francez. De asemenea, este remarcabilă promptitudinea cu care și-a însușit diferite texte de specialitate, printr-o hărnicie deosebită, dând dovadă și de spirit critic, cum se va putea

¹⁹ Există o întreagă bibliografie despre activitatea sa științifică, pusă în evidență și pe internet.

detalia, la reluarea și studierea mai atentă a extraselor examinate doar primar, în faza actuală de cercetare.

DOINA DREGHICIU, GABRIELA MIRCEA

**OFFPRINTS AND BOOKLETS WITH THE BOOKPLATES OF ADALBERT CSERNI,
FROM THE LIBRARY OF THE MUSEUM FROM ALBA IULIA**

ABSTRACT

Through this study we attempted to interpret the presence in the library of the museum from Alba Iulia of 50 offprints and printings with a restricted number of pages, which belonged to Adalbert Cserni, or were introduced in the respective book collection, by the same scholar, while he was a librarian. The respective printings, most of them with the bookplate of Adalbert Cserni (handwritten or stamped bookplates), or having underlines drawn by the same self-educated culture lover, reveal at the same time different professional relations that Adalbert Cserni maintained along 1890-1912, with important personalities of Roman history research, contemporaneous to him. Scientific relations, emphasised through the circulation of the printing offprints, by mail, confirm also the fact that Adalbert Cserni was a personality of continental fame, at his time, more important savants of the time being preoccupied with sending him the excerpts of their studies.

ANEXA

1. Joh. Nep. von Mátyus, *Catalog/ von/ I. Alt-griechische,- II. Römisch,- III. Ungarisch/ Siebenbürgisch und Polnisch,- dann IV. Mittelalterischen Münzen und Medaillen./ Systematisch geordnet und beschreiben/ durch/...* Pest, Druck der Buchdruckerei Corvina, 1872, 128 pagini.

Cota: A 47

Coperți din carton, îmbrăcate în hârtie de culoare roșie, cu ornamente ușor reliefate prin ștanțare. Lucrare de sine-stătătoare. Pe foaia de titlu, cu cerneală neagră, o semnătură cu valoare de *ex-libris* a lui Adalbert Cserni: *Dr. Cserni*. Se poate crede că Cserni a obținut exemplarul de la un posesor anterior, care semnase tot pe foaia de titlu, tot cu cerneală neagră, *Rja* sau mai degrabă *Rjd*, semnătură pe care Cserni, în momentul în care a devenit noul posesor al exemplarului, a anulat-o cu o linie oblică, îngroșată, trasă deasupra semnăturii inițiale. Sub textul de pe foaia de titlu un probabil posesor a scris cu cerneală neagră următoarea notiță: *1890. Bp.* Pe o completare de ruptură a ultimei pagini a tipăriturii a mai semnat o dată, cu o frumoasă grafie, primul posesor al volumului, cu cerneală neagră: *Rejöd* (ductul scriiturii seamănă cu cel de pe foaia de titlu, unde aceeași mână a așternut o semnătură prescurtată).

2. Julius Jung, *Die Germanen an der Donau und das römische Reich, Separat-abdruck aus der "Zetschrift für Allgemeine Geschichte, Kultur-, Litteratur-, und Kunstgeschichte, 1885"*, Stuttgart, 1885, p. 3-23.

Cota: A 458

Pe coperta anterioară, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

3. Julius Jung, *Über Rechtsstellung und Organisation der alpen civitates in der römischen Keiserzeit* - extras, p. 98-120.

Cota: A 447.

Pe coperta anterioară, central, spre dreapta: *Dr. Cserni*.

4. Téglás Gábor, *Rövid Kalauz. A Hunyadmegyei történelmi es régészeti társulat Muzeumának látogatói számára*, Deva, 1890, format mic, in 8, 15 p.

Cota: BV 8750

În dreapta sus, pe copertă, semnătura *Dr. Cserni*, cu tuș negru.

5. Julius Jung, *Siebenbürgische Inschriften*, extras din *Archäologisch-epigraphischen Mittheilungen*, XIV, [1890], [Prag], p. 97-100.

Cota: A 195

Pe prima pagină, o dedicație de prietenie în limba germană, cu gotice, a lui Julius Jung, datată *mai 1891* și localizată la *Praga*. Semnată "*J. Jung*". Destinatarul a fost cu siguranță Adalbert Cserni, deși *ex-libris*-ul său nu apare pe extras. Pe coperta anterioară, sus, cu cerneală neagră, dedicația lui Jung către profesorul Cserni, și, mai jos, spre dreapta, *ex-libris*-ul: *Dr. Cserni*. Sublinieri de-ale lui Cserni și Ion Berciu. Exemplarul a fost relegat, în perioada interbelică.

6. Julius Jung, *Das römische Munizipalwesen in den Provinzen*, [după 1890], 39 pagini.

Cota: A 476

7. Sime Ljubič, *Popis/ Arkeologičkoga odjela nar. Zem. Muzeja/ u Zagrebu./.../*, Zagreb, 1890, 472 pagini.

Cota: A 88

Pe coperta anterioară, sus, dreapta, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

8. *A Dévai Magyar Királyi Állami Főreáliskol XX^{ik} Értésítője az 1890-91 tanévről*, Közzéteszi: Téglás Gábor, Igazgató, Deva, 1891; Téglás Gábor, *Séta a dévai muzeumban*, p. 3-12.

Cota BV 1531

Fără *ex libris*, inclus în bibliotecă de Cserni.

9. Téglás Gábor, *Tanulmányok a rómaiak Daciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnographiai és administrationalis szervezete Daciában*, Budapest, 1891, 99 pagini.

Cota: A 422

Volumul nu are *ex-libris*-ul lui Adalbert Cserni, dar cel din urmă l-a citit cu atenție, marcând cu creion negru, lateral, pasajele care l-au interesat în mod deosebit sau cu care nu era de acord întru totul (?). La sfârșit a scris cu creionul, în maghiară, un mic

text, pe care l-a semnat *Dr. Cserni* și l-a datat 1891 23/9, semn că a citit lucrarea imediat după ce i-a parvenit. Faptul că a scris și s-a semnat pe carte ne face să credem că a fost exemplarul său personal, pentru că dacă era al muzeului nu ar fi făcut însemnarea respectivă și nici sublinierile laterale.

10. Julius Jung, *Zur Geschichte der Pässe Siebenbürgens. Eine geographisch-historische Studie, Separatabdruck aus den Mittheilungen des Institus für österr. Geschichtsforschung Ergänzungsband, IV, Innsbruck, 1892, p. 1-31.*

Cota A 394

Pe coperta anterioară, sus, spre dreapta, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. La sfârșit apar sublinieri făcute de Cserni.

11. Julius Jung, *Imperium und Reichsbeamtenschaft. Eine Episode aus der römischen Kaisergeschichte, Separatabdruck aus "Symbolae pragenses", Prag, Wien, Leipzig, 1893, p. 65-73.*

Cota A 20

Pe coperta posterioară: *Druck von Adolf Holzhausen in Wien/ K. und k. Hof- und Universitäts- Buchdrucker*. Pe coperta anterioară, dreapta, sus, semnătura lui Adalbert Cserni, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Exemplarul fiind îndoit central, longitudinal, se poate acredita ideea că Cserni l-a primit prin poștă de la Julius Jung, în chiar anul menționat, 1893.

12. Julius Jung, *Fasten der Provinz Dacien mit Beiträgen zur römischen Verwaltungsgeschichte, Innsbruck, 1894, XLII+191 p. + 1 foaie nenumotată.*

Cota A 475

Pe foaia de titlu, central, spre dreapta, *ex-libris*-ul semnătură: *Dr. Cserni* și de două ori stampila *Alsóferhém Tört. Rég. És Tarmtud./ Egyleti Muzeum-Könyvtár./*, dar cu siguranță *ex-libris*-ul lui Cserni este cel original, exemplarul intrând din biblioteca lui în cea a Muzeului. Pe foaia de legătură dinaintea foii de titlu, Jung tipărise dedicația colectivă *Meinen Freunden in Siebenbürgen*, printre prietenii săi tansilvani numărându-se și Adalbert Cserni, care a putut primi exemplarul de la autor sau și l-a cumpărat pe speșele sale, de vreme ce l-a considerat a fi al său, la propriu. Cserni a făcut, pe tot parcursul volumașului, cu creionul negru, cu cerneală bleumarin închis, cu creion albastru (semne ale unor lecturări intense, succesive), sublinieri, însemnări, din loc în loc așternând câte un semn al întrebării. De exemplu, pe pagina 24, dă de înțeles că nu auzise și nu văzuse lucrarea lui Adolphe de Ceuleneer, *Essai sur la vie et le regne de Septime Sévère*, Brussel, 1874, pe care Jung o cita. Pe pagina 31 a subliniat cu roșu următorul text: *Die Ermordung des Geta durch Caracalla scheint in Dacien ein Vorspiel und ein Nachspiel gehabt zu haben* Pe p. 94 a semnalat cu verde un pasaj mai important. Parte din sublinierile făcute cu creionul nu-i pot fi atribuite lui Cserni, ci lui Ion Berciu. O altă subliniere făcută de Cserni: *Es ist auffallend, dass z. B. Apulum kein Amphitheater hat ...* (p. 171).

13. *A Dévai Magyar Királyi Állami Főreáliskol XXIII^{ik} Értsítője az 1893-94 tanévről, Közzéteszi: Téglás Gábor, Igazgató, Deva 1894; Téglás Gábor, A daciai aranyvidék néprzábó, p. 3-9.*

Cota: BV 1532

Fără ex libris.

14. Kun Robert, Téglás Gábor, *A Hunyadmegyei történelmi es régészeti társulat VIII^{ik} Évkönyve az 1893-1896 évekről*, Cluj, 1897.

Cota : BV 5906

Fără ex libris. Conține un text și un plan cu referire la amfiteatrul de la Ulpia Traiana (p. 35-37) și un studiu al Téglás Gábor, *A két küikülő völgyfejenél látható római végtarak és határtöltések viszonya Dacia katonai és tartományi székhelyihez* (p. 53-59). Exemplarul i-a putut aparține lui Cserni, oricum el a intrat în biblioteca Muzeului prin intermediul său.

15. Adolf Schulten, *Das Römische Afrika*, Leipzig, 1899, 116 p. + 3 foi nenumerate.

Cota: A 372

Pe coperta anterioară, sub imagine, semnătura, cu tuș negru: *Dr. Cserni*, reluată și pe foaia de titlu. Pe paginile 82-83, 84 etc. mici semne laterale, cu creionul, în maniera cunoscută a lui Cserni, semn că a citit și acest text.

16. Jósa András, *Szabolcsvármegyei muzeum ös- és középkori tárgyainak ismertetése*, Nyregyháza, 1899.

Cota : BV 1967

Fără *ex-libris*. Cu ilustrație foarte bună, pe gustul lui Cserni. Fără sublinieri de lector, dar exemplarul a putut intra în colecția de carte a Muzeului din Alba Iulia datorită lui Adalbert Cserni.

17. Julius Jung, *Mittheilungen aus Apulum, Sonderandruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band III, 1900, p. 181-194.

Cota: A 25

Nu are nici un *ex-libris*, dar cu siguranță extrasul nu i-a fost străin lui Cserni, dată fiind cota sub care se păstrează în biblioteca Muzeului din Alba Iulia.

18. Julius Jung, *Mittheilungen aus Apulum, în Sonderandruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band III, 1900, p. 179-194.

Cota BV 1380

Pe copertă, *ex-libris*-ul *Dr. Cserni*, cu cerneală neagră.

19. Jósa András, *Szabolcs vármegye östörténete, Külön lenyomat a "Magyarország vármegyéi és városai", Szabolcs vármegye monografiát tartalmazó kötetből*, Budapest, 1900, 29 pagini.

Cota: A 37

Nu are un *ex-libris*-ul lui Cserni, dar exemplarul a fost introdus în biblioteca Muzeului de către el, de mâna lui fiind scris, cu caractere gotice și cerneală neagră, titlul lucrării, tradus în germană, de pe coperta anterioară, precum și adnotațiile de pe paginile 7 și 9.

20. Jósa András, *Szabolcs vármegye östörténete, Külön lenyomat a "Magyarország vármegyéi és városai", Szabolcs vármegye monografiát tartalmazó kötetből*, Budapest, 1900, 29 pagini.

Cota: BV 1384

Pe coperta anterioară, sus, spre dreapta, timbrat sec, în relief, *ex-libris-ul CSERNI BELA/ GYMN. TANÁR/*. Exemplarul i-a aparținut în mod cert lui Cserni, care a făcut adnotări și desene marginale, cu creionul negru, semne ale unei lecturi deosebit de atente. A pus și semne de exclamare, ca dovadă a unei lecturări critice a textului.

21. Eugen Bormann, *Neue Militär diplome des Museums in Sofia, Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band III, 1900, p. 11-32.

Cota: A 24

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

22. Friedrich Ladek, A. von Premerstein, Nikola Vulič, *Antike Denkmäler in Serbien. II. Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band IV, 1901, p. [73-162].

Cota: A 28

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu litere latine, în limba germană, cu cerneală neagră, o dedicație a lui A. Premerstein către Cserni: *Herrn Prof. Dr. Béla Cserni/ ergeben (?) grüssend/ A. Premerstein/*.

23. A. von Domaszewski, *Die schola der speculators in Apulum, Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band IV, 1901, p. [3-8].

Cota: A 27

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Extrasul a fost pliat central, longitudinal, pentru a fi expedit prin poștă, fiind de presupus că Cserni l-a primit în chiar anul apariției studiului, 1901.

24. R. Münsterberg, J. Oehler, *Antike Denkmäler in Siebenbürgen, Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band V, 1902, p. [93-136].

Cota: A 26

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, timbrat sec, în relief: *CSERNI BÉLA/ GYMN. TANÁR/*. Interesante adnotații marginale făcute de Cserni cu cerneală albastră închisă și creion (p. 118).

25. R. Münsterberg, J. Oehler, *Antike Denkmäler in Siebenbürgen, Sonderdruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band V, 1902, p. [93-136].

Cota: A 741

Cserni a introdus exemplarul în biblioteca Muzeului din Alba Iulia, inventariindu-l. E clar că adeseori primea lucrările în două exemplare, unul fiind pentru el, iar celălalt

pentru biblioteca Muzeului. Mai apoi, el a lăsat bună parte din cărțile și extrasele proprii aceleiași biblioteci, al cărei întemeietor a fost.

26. Josip Brunšmid, *Nekolio/ Našašća novaca/ na skupu/ u hrvatskoj i slavonskoj/ VI./, Preštampano iz "Vjesnika hrvatskoga arheološkoga društva" / Nove serije sveska VI, 1902, Zagreb, 18 pagini.*

Cota: A 22

Pe coperta anterioară, sus, central, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

27. Josip Brunšmid, *VI. Undierte Münzen von Dazien und Moesien im kroatischen Nationalmuseum in Agram, în Sonder-Abdruck aus der Wiener numismatischen Zeitschrift. XXXV. Band, 1903, p. 205-220, plus o planșă.*

Cota: A 285

Pe coperta anterioară, semnătura lui Cserni: *Dr. Cserni*, cu tuș negru.

28. R. Cagnat, *Diane et Actéon sur une mosaïque africaine, Extrait du "Recueil de Mémoires" publié par la Société des Antiquaires de France a l'occasion de son Centenaire, Paris, 1904, 8 pagini.*

Cota: A 38

Pe coperta anterioară, central, spre dreapta, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Pe coperta posterioară, în afară, se observă urmele unei etichete cu adresa lui Cserni, extrasul parvenindu-i în mod incontestabil prin poștă, direct de la autor.

29. Josip Brunšmid, *Nekolio Našašća novaca/ na skupu u/ hrvatskoj i slavonskoj/ VI./, Preštampano iz "Vjesnika hrvatskoga arheološkoga društva" / Nove serije sveska VIII, 1905, Zagreb, 17 pagini.*

Cota: A 35

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

30. Josip Brunšmid, *Starine/ ranijega srednjega vijeka/ iz/ hrvatske I slavonske./ napisao/.../ I./ Fibule iz doba seobe naroda u hrvatskom narodnom muzeju/ u Zagrebu./ Preštampano iz "Vjesnika hrvatskoga arheološkoga društva" / Nove serije sveske VIII, 1905, Zagreb, 13 pagini.*

Cota: A 36

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

31. A. Schulten, *Archäologische Neuigkeiten aus Nordafrika, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts (pe p. 1 sus se specifica: Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1905, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/), [Berlin], 1905, p. 73-95.*

Cota: A 60

Tot pe coperta anterioară, dreapta, sus, s-a tipărit: *Überreicht vom Verfasser*, subliniat cu cerneală neagră, pentru ca mai jos, central, spre dreapta, să apară semnătura cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*, repetată și pe prima pagină a textului.

32. A. Schulten, *Ausgrabungen in Numantia, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (pe ultima pagină: *Sonder-abdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1905, 4./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], 1905, p. 73-95.

Cota: A 59

Tot pe coperta anterioară, dreapta, sus, s-a tipărit: *Überreicht vom Verfasser*, pentru ca imediat dedesupt să apară semnătura, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*, iar pe prima pagină a extrasului, dreapta, sus, timbrată sec, o stampilă *ex-libris* cu textul: *CSERNI BÉLA/ GYMN. TANÁR/*

33. Gabriel von Finály, *Funde in Österreich- Ungarn, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1905, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], 1905, 1 pagină nenumărată.

Cota: A 52

Pe coperta anterioară, sus, spre dreapta, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Cserni a făcut, cu cerneală neagră, câteva mici sublinieri, semn că a citit cu atenție textul.

34. Rhé Gyula, *Ős- és ókori nyomok/ Veszprém körül./ irta.../Egy szines táblával és húsz szövegközti ábrával./ Különlenyomat a "Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei"/ című III. Kötetéből*, Budapest, Hornyánszki Viktor csász. és kir. udvari könyvnyomdája, 1905, 30 pagini + 2 planșe color.

Cota: A 18

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

35. Josip Brunšmid, *VI. Undierte Münzen von Dazien und Moesien im kroatischen Nationalmuseum in Agram*, în *Sonder-Abdruck aus der Wiener numismatischen Zeitschrift*. XXXV. Band, 1903, p. 205-220, plus o planșă.

36. Josip Brunšmid, *Undierte Münzen von Dazien und Moesien im kroatischen Nationalmuseum in Agram* (II), în *Sonder-Abdruck aus der Wiener numismatischen Zeitschrift*. XXXVIII. Band, 1906, p. 1-16, plus o planșă.

Cota: A 286

Pe coperta anterioară, semnătura cu tuș negru: *Dr. Cserni*.

37. Gabriel von Finály, *Archäologische Funde im Jahre 1905, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1906, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], 1906, p. 189-192.

Cota: A 51

Pe coperta anterioară, după *Überreicht vom Verfasser*, Finály a pus virgulă și a continuat cu o decație manuscrisă: *azzal a kévészel, hogy 1906-ról és tisztelettel két/ adatokat/ Dr. Finály Gábor/*. De aceeași mână, mai jos, spre stânga: *Bp. 1906 IX. 19/ VII. Danjanich u. 23.10./* Se poate admite că Adalbert Cserni a făcut sublinieri, cu cerneală neagră, pe paginile 191-192, care se refereau la Dacia.

38. A. Schulten, *Ausgrabungen in Numantia*, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts (pe foaia care conținea paginile 1-2, liberă, de la început, se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1907, 1./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 1-36.

Cota: A 62

Pe coperta anterioară, sus, spre dreapta, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*, deasupra formulei tipărite *Überreicht vom Verfasser*.

39. A. Schulten, *Ausgrabungen in Numantia*, *Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1907, 4./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 461-486.

Cota: A 61

Pe coperta anterioară, dreapta, jos, cu creion negru: *Dr. Cserni*.

40. Gabriel von Finály, *Archäologische Funde in Ungarn*, *Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1907, 4./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 213-222.

Cota: A 53

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Tot acolo era notată, cu creion negru, adresa de la care îi expediase autorul extrasul, respectiv *Damjanich utta 23*. Pe p. 221 Finály se referă și la cercetările lui Cserni de la Apulum, loc unde s-a făcut o mică subliniere.

41. A. Schulten, *Nordafrika*, *Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (pe pagina liberă, de la început, se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1908./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1908], p. 207-240.

Cota: A 64

Pe coperta anterioară, dreapta, sus, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*.

42. A. Schulten, *Ausgrabungen in Numantia*, *Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1908, 4./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1908], p. 477-498.

Cota: A 63

Pe coperta anterioară apar două *ex-libris*-uri ale lui Adalbert Cserni, respectiv semnătura sa, în dreapta, sus, cu cerneală neagră, *Dr. Cserni*, și ștampila *Cserni*, mai jos, spre dreapta, imprimată cu cerneală mov. Pe prima pagină, dreapta, jos, s-a mai aplicat o dată ștampila *Cserni*, imprimată cu cerneală mov. Pe parcursul textului Cserni a făcut sublinieri cu cerneală neagră, semn că studiul i-a stârnit interesul, îndeosebi pentru că Schulten prezenta raportul săpării unui castru roman, fapt relevant și de prezența celor trei *ex-libris*-uri ale sale pe exemplar.

43. Téglás Gábor, *A görög és rómaiak/ aranybányászatáról, Különlenyomat a "A bányászati és kohászati lapok" 1908. Évfolyamának augusztus 2^{én} megjelent 15. Számából*, Budapest, Pallas Részvénytársaság nyomdáa, 1908, 19 pagini.

Cota: A 75

Pe coperta anterioară o semnătură cu creion negru: *Dr. Cserni*, iar pe parcursul textului discrete sublinieri cu creionul și un termen grecesc, reluat de către Cserni, tot cu creionul, marginal, semn că și această lucrare s-a bucrat de lecturarea sa atentă.

44. Gabriel von Finály, *Archäologische Funde: Ungarn, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1908, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 307-312.

Cota: A 54

Pe coperta anterioară, un *ex-libris* semnătură, cu creion negru: *Dr. Cserni*, iar la sfârșitul textului o subliniere cu cerneală neagră, din nou semn al lecturării lucrării de către Adalbert Cserni.

45. Julius Jung, *Inscript aus Apulum, în Sonderandruck aus den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, Band XII, 1909, p. 139-146.

Cota: BV 1381

Fără dedicație sau *ex-libris*.

46. Gabriel von Finály, *Ungarn, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1909, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 288-300.

Cota: A 55

Pe coperta anterioară, cu creion albastru, o semnătură: *Dr. Cserni*. Și mai jos, cu creion negru, o nouă adresă a lui Finály, la Budapesta, notată probabil pentru a i se putea răspunde pentru extrasul trimis prin poștă. Apar în text sublinieri cu creion negru și cu cerneală, care sunt fie ale lui Cserni, fie ale lui Ioan Berciu, mai ales cele referitoare la Apulum de pe p. 298.

47. Gabriel von Finály, *Ungarn, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1910, 2./ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 383-392.

Cota: A 56

Pe coperta anterioară, o semnătură *ex-libris*, cu creion albastru: *Dr. Cserni*. În text apar sublinieri cu cerneală neagră și acolade cu creion albastru, același cu care a și semnat pe exemplar, ceea ce relevă interesul deosebit cu care Cserni a citit extrasul, îndeosebi pasajul referitor la Apulum.

48. Gabriel von Finály, *Ungarn, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts* (la începutul textului se specifică: *Sonderabdruck*

aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1911, 2/3,/ Druck von Georg Reimer in Berlin/), [Berlin], [1907], p. 339-350.

Cota: A 58

Pe coperta anterioară, cu creion roșu: *Dr. Cserni*. Pe prima pagină Finály își anunță din nou schimbarea adresei și așterne o ștampilă cu noua adresă: *VII. Huszár u. 4 II. 1*. Exemplarul are sublinieri cu cerneală neagră, creion negru și roșu, în maniera lui Cserni. La sfârșit se făcea referire și la știrea din *Siebenbürgische Bote* (numărul 29 din 1 august 1803) despre descoperirea unui număr de circa 1000 de cosoni, în legătură cu care Cserni a făcut de asemenea o subliniere, semn al unei lecturări atente. Cserni a făcut semn cu roșu la pasajul referitor la Apulum de pe paginile 345-346, la care a fost atent și Ion Berciu, la vremea sa, creionul folosit fiind același cu care s-a realizat semnătura *ex-libris* de pe copertă.

49. Gabriel von Finály, *Ungarn*, Sonder-abdruck aus dem Jahrbuch des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts (la începutul textului se specifica: *Sonderabdruck aus dem "Archäologischen Anzeiger" 1912, 3,/ Druck von Georg Reimer in Berlin/*), [Berlin], [1907], p. 525- 546.

Cota: A 57

Pe coperta anterioară, un *ex-libris* sub formă de semnătură, cu creion negru: *Dr. Cserni*. În text sublinieri cu cerneală neagră de două tipuri și semne cu creion roșu, în maniera lui Cserni, ceea ce relevă lecturarea atentă a descoperirilor arheologice mai importante din Ungaria anului 1911.

50. A. von Domaszewski, *Zur Geschichte der römischen Provinzialverwaltung. IV. Dacia*, p. 240-247.

Cota: A 468

Pe coperta anterioară, un *ex-libris* semnătură, cu cerneală neagră: *Dr. Cserni*. Apar sublinieri și semne în text, cu creion negru și albastru, care putem considera că au fost realizate de către Cserni. Domaszewski preferă să-l citeze pe Tocilescu, ceea ce este interesant desigur pentru noi. Cserni a pus semne de întrebare și de exclamare.

Abrevieri bibliografice

Diaconovich 1900 - C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, II, Sibiu, 1900.

Domaszewski 1909 - Adolf von Domaszewski, *Abhandlungen zur römischen Religion*, Leipzig-Berlin, 1909.

Cuvinte-cheie: Adalbert Cserni, Alba Iulia, celebrități, colecții, contemporani, exemplare bibliofile, *ex-libris*uri, muzeu, relații, savanți, schimb cultural, spațiu cultural, tipărituri.

Keywords: Adalbert Cserni, Alba Iulia, bibliophilic copies, celebrities, collections, contemporaries, cultural area, cultural exchange, museum, printings, relationships, savants.